

dagar. En dam i Fredrikshamn får suggestionen att Claës blir osynlig när han vidrör sin fluga. ”Vart försvann doktorn?”, lär damen till Claës stora munterhet ha sagt när de möts på gatan och Claës vidrör flugan. Det händer också att folk som har besökt Claës avlägsnar sig i sällskap med imaginära björningar eller elefanter.

Flera tidigare anställda på sjukhuset vittnar om Claës och Matti Helins oförverkligade tankar på en masshypnos i Fredrikshamn en nyårsnatt på 1970-talet. Till stadsbornas nyårstraditioner hör att samlas kring rådhuset när klockan slår midnatt. De två hypnoskunniga lustigkurrarna tänker sig att i förväg pålägga stadens mest lätt-hypnotiserade personer suggestionen att Claës kan flyga, och sedan på nyårsnatten ge några av dessa personer tilläggsuggestionen att Claës stiger till väders. Då är det tänkt att de här personerna börjar peka upp i luften på läkaren som flyger upp och sätter sig på rådhusets tak, varefter illusionen förväntas sprida sig som en löpeld i den champagnerusiga folkhopen. Snart är samtliga församlade fredrikshamnare helt övertygade om att ”Reutsi flyger! Reutsi flyger!”. Det kunde ha blivit oförglömligt, men det förblir en idé.

Fredrikshamn, äntligen

Äntligen fast anställd

Valet till stadsläkartjänsten i Fredrikshamn avgörs vid stadsfullmäktiges möte den 16 februari 1955. Vänsterns röster avgör att Claës blir vald, vilket kommenteras i pressen. Konkurrenten dr Gauffin har också gjort ett grundligt nätverksarbete i fullmäktige, men med två rösters marginal får Claës tjänsten. Han skriver till Marta.

Den legitimerade läkaren med licentiaten kirurgen och medicine & kirurgie doktorn, ledamoten av Association Francais de Chirurgie, Finska läkaresällskapet etc etc etc presidenten i mentalmagiska föreningen T.I.M. ledamoten av *Taikapiiri* etc etc etc, mångårige hamn- et grändläkaren, schlagerförfattaren och fritidskompositören, lindansaren och taskspelaren, Stadsläkaren von und zu Hamina, överläkaren för sagda stads samtliga sjukhus, ålderdomshem och barnkrubbor, din son.

Brevet är undertecknat ”Den röde baronen”.

Det här är en efterlängtd framgång för Claës. Tjänsterna har gått hans näsa förbi under hela vintern och Rita och Claës har tillsammans övervägt olika framtidsalternativ, och Fredrikshamn har varit nummer ett. Claës ska tillträda sin nya tjänst på sin födelsedag den första april. Familjen Cedercreutz kringflackande tillvaro ska snart upphöra. Vårterminen 1955 bor äldsta dottern Sue i Kotka hos Dage och Dana Brunow. De två yngre flickorna stannar i Vasa och bor hos familjen Rydman. Rita följer med till Fredrikshamn när Claës tillträder tjänsten. Paret bor först på Societetshuset, sedan i en liten hyreslägenhet.

Det ser illa ut på bostadsfronten just nu och det retar mig obekvärligt. Det är ett par som var på väg att flytta från en lokal i samma trappa som min bostad är belägen och det hade glatt mig att få flytta in där och få tvenne lägenheter i samma trappa. Som det nu är får jag blott min mottagning och ingenting mer och vet inte var jag skall slå mig ner men vi har tre-fyra månader på oss att bestämma oss och få det ordnat.

Bland dagens glädjeämnen må nämnas att vi köpt en ny bil en liten IFA, Itäsaksan seisoja som den kallas. Den går utmärkt men man får inte in backen vilket ju inte betyder så mycket när

man bor i en stad med cirkelgator och alltid kan fortsätta. Rita köpte den i Vasa och den är för mig outhärlig i högsta grad.”

Arbetet visar sig innehålla en hel del uppgifter som Claës inte tycker om. Stadsläkartjänsten omfattar medicinskt ansvar för det mesta.

Jag är litet down just nu. Jag har den del av mitt arbete som kallas för stadsläkeri i halsen. Nästan varje dag vandrar jag ut med polismästaren för att granska stadens krogar, det är icke alls aptitretande att se på de ohygieniska förhållandena på kökssidan eller att inspektera de snuskiga avträdena på de små syltorna här. Så har jag socialnämndens sammanträden hälsovårdsnämndens och sjukhusstyrelsens samt styrelsen för kommunalhemmet (En skamfläck som sedan 12 år dömts till ombyggnad på grund av skriande dåliga förhållanden som dock icke alls förbättrats). Så finns det mödrarådgivning skolgranskning vaccinering och så tror jag att jag har uttömt outhärligheterna.”

Till sommaren återförenas familjemedlemmarna vid kusten i Mäntlahti, där apotekare Federley hyr en stuga åt dem. Ingen stadsväning finns tillgänglig inför hösten i Fredrikshamn, alltså flyttar familjen provisoriskt in i en gårdsbyggnad på Federleys tomt. Framåt jul blir två lägenheter lediga i det så kallade grekisk-katolska huset på Isoympyräkatu 2 invid torget och Claës kan inrätta både hem och privatmottagning där.

Isoympyräkatu 2.

Den okända staden

Claës Cedercreutz anser att Fredrikshamn är en stad där Tjechov hade kunnat förlägga sina pjäser om ett högreståndsliv i förfall. Staden har en stolt historia, och på 2010-talet upplever Fredrikshamn något av ett uppsving, både tack vare den ökande trafiken österut till S:t Petersburg och på grund av internetjätten Googles stora investeringar i den tidigare pappersfabriken i Summa. Men under 1900-talet har Fredrikshamn haft det svårt.

Tidigare under seklet är Fredrikshamn en viktig etappstation mellan Helsingfors och Viborg. Den östliga riktningen är ännu i 1920- och 1930-talets södra Finland en öppen väg mot Viborg. Allt förändras efter vapenstilleståndet år 1944. Plötsligt kommer gränsen närmare, Viborg är borta, Stalins Sovjetunionen är minst sagt ogästvänligt och Fredrikshamn är i periferin. Vägen österut blir en återvändsgränd och Fredrikshamn krymper både befolkningsmässigt och mentalt. Den militära aktiviteten i reservofficersskolan och garnisonen är en livlina för staden och en hel del industri överlever. Men ingenting är som förr.

Henrik Tikkanens Fredrikshamnsvy i Helsingin Sanomat i februari 1981.

Staden Fredrikshamn har alltid råkat hamna på vinnarens sida. När Sverige är starkt hör staden till Sverige, när Ryssland dominerar är staden rysk. Politiskt styrs stadens öde av var riksgränsen går. När Viborg går förlorat för första gången efter Stora ofreden år 1721 behövs en ny handels- och befästningsstad nära den svenska östgränsen. Staden Veckelax Nystad döps om till Fredrikshamn efter Sveriges konung Fredrik I och ärver stapelrättigheterna, alltså rätten till utrikeshandel, av det förlorade Viborg. Den stramt åttkantiga stadsplanen med strålgator ut från det centralt placerade rådhuset är från 1720-talet, och ger hela staden en stark identitet. Men glädjen och freden blir kortvariga. Redan tjugo år senare krigas det igen och den retirerande svenska armén bränner ned Fredrikshamn. Vid den påföljande freden år 1743 heter den ena svenska förhandlaren Herman Cedercreutz, mannen som har grundat fideikommisset Kjuloholm. Ryssarna, som har ockuperat Finland, vill behålla Nyland, men Herman Cedercreutz lyckas vid förhandlingarna få ryssarna att återlämna landskapet. Fredrikshamn tillfaller däremot Ryssland och gränsen dras mellan det som sedan blir Pyttis och Svenskpyttis (Strömfors). De svenska stapelrättigheterna och befästningsansvaret går vidare västerut till den nygrundade staden Lovisa.

Efter finska kriget sluts freden år 1809 i Fredrikshamn, som alltså vid den tidpunkten ligger i Ryssland. När storfurstendömet får sina slutliga gränser år 1812 lyckas Gustaf Mauritz Armfelt tack vare sina goda relationer till tsar Alexander få Viborgs län och därmed också Fredrikshamn införlivat med Finland. Nu börjar en längre period av lugn i Fredrikshamn. Inbördeskriget år 1918 lämnar Fredrikshamn utanför de avgörande striderna, men det sker blodsdåd på bägge sidor om den ideologiska fronten. Arkebuseringarna mot befästningsvallarna i centrala Fredrikshamn sätter djupa spår i ortsbefolkningen, och påverkar skeendena på annat håll i landet.

1900-talets första decennier är byggandets och sågindustrins guldålder, och det sågas friskt i Fredrikshamnstrakten. Släkterna Aladin, Bruun, Ahlqvist och Silvo bygger upp förmögenheter med hjälp av trävaruhantering i Kymmenedalen. När pappersindustrin utvecklas och förädlingsgraden stiger, minskar sågarnas betydelse. Redan vid vinterkrigets utbrott är sågindustrin marginaliserad. Bruuns verksamhet har gått i konkurs och familjens herrgård Summa är stadd i förfall. Familjen Aladins gård Poitsila är redan såld. Skogarna övergår undan för undan i storindustrins ägo.

Fredrikhamns åttkantiga stadskärna är unik i Norden. Foto Fredrikhamns stad.

År 1953 inviger Enso-Gutzeit den nya stora pappersfabriken i Summa, samtidigt som en rad grannkommuner fusioneras med Fredrikshamn. Den förstörade staden med det nya pappersbruket börjar jobba sig upp ur den efterkrigstida misären. Nyvalde stadsdirektören Viljo Valleala sitter varje morgon och vändas över vilka växlar som bankerna den här dagen kan gå med på att förlänga. Växlarna är på över 60 miljoner dåtida mark, banklånen på över 20 miljoner. Valleala slår på bromsarna, och får staden på fötter. Två år senare kommer Claës Cedercreutz som överläkare till stadssjukhuset. Nu blir det svårt för Valleala att stå kvar på bromsen.

De historiska skikten i Fredrikshamn är många. Varje maktskifte för en ny elit till staden, och varje ny elit lämnar sina spår. Den militära historien syns överallt. Hamnen står för internationella fläktar från när och fjärran. En italiensk skeppskock, Giovanni Tedeschi, mönstrar av i Fredrikshamn på 1950-talet och öppnar en av Finlands första pizzerior. Han bjuder på italiensk mat, främst pasta och pizza, som är något alldeles okänt. Den rivna parmesanosten som strös över Giovannis spaghetti smakar starkt och exotiskt, och liknar

inte alls den mjuka emmentaler som finländarna hyvlar på sitt frukostbröd. Fredrikshamn är en finländsk utbygd, där den omgivande världen är överraskande närvarande.

Litet men naggande gott

Fel ska man inte begå. Misstag händer, men de ska minimeras, och fel i vården ska undvikas. Det här är den allt överskuggande principen på det lilla sjukhuset i Fredrikshamn, lika mycket av etiska som av politiska skäl. Claës Cedercreutz vet att ett provinssjukhus hela existens hänger på dess trovärdighet och kvalitet. Både medborgare och politiker måste kunna lita på att vården håller måttet, att det lilla formatet inte betyder slarv eller inkompetens.

Sjukhuset i Fredrikshamn är på 1950-talet ett litet sjukhus, med dagens mått ett alldeles för litet sjukhus. Tiderna håller på att förändras och sjukvården blir en allt större del av välfärdssamhället. Kraven på en fungerande och högklassig sjukvård ökar hela tiden, och Claës vill inte bara att sjukhuset ska få fortsätta verka trots det planerade nya centralsjukhuset i Kotka, han vill mer än så. Det här har stadsledningen i det lilla Fredrikshamn ännu inte fått veta. Claës Cedercreutz vision formas snart till planer på ett nytt, välutrustat sjukhus med ordentliga avdelningar för kirurgi, inremedicin, gynekologi, förlossning och akutvård. Den anspråkslösa sjukstuga han har kommit till är något helt annat.

År 1955 är sjukhusväsendet i Finland mitt i en omfattande omstruktureringsprocess. De kommunala småsjukhusen har halkat efter i både kompetens och resurser, och statsmakten har redan under krigsåren insett att den lokala specialsjukvården inte klarar av den stora mängden sårade som efter hemförlovingen vårdas i sina hemtrakter. Lagen om regionala centralsjukhus stadfästes år 1943, och där stipuleras att kommunerna ska delta med 50 procent av kostnaderna för driften av de tjugo nya sjukhusen. Det här leder förstas till att många kommuner får ta skeden i vacker hand och koncentrera sina sjukvårdsresurser till centralsjukhusen. Samtidigt börjar en hård dragkamp om var de nya sjukhusen ska byggas. Politikerna i riksdagen slåss med näbbar och klor för att just deras hemtrakter ska bli centralort för sjukvården, och de själva hjältar.

Östra Finland är klart eftersatt på landets omsorgskarta. Därför byggs det första centralsjukhuset i Joensuu och står klart år 1953. För de små sjukhusen i grannstäderna är centralenheterna förstas både en

trygghet och ett existentiellt hot. Reformen berör Claës Cedercreutz personligen minst två gånger. Vasa centralsjukhus i Sandviken öppnas år 1956 och det är orsaken till att stadssjukhuset läggs ned och alla tjänster där upphör, även den överläkarsjänst Claës sitter på. För sydöstra Finlands del har beslutet om att bygga ett centralsjukhus i Kotka fattats redan år 1950, och från den dagen är Fredrikshamns framtid i vågskålen. Det dröjer ändå till år 1967 innan Kymmenedalens centralsjukhus i Kotka invigs. Claës hinner sålunda förverkliga sina planer på ett nytt, bättre sjukhus i Fredrikshamn.

När Claës Cedercreutz väljs till stadsläkare och sjukhuschef i Fredrikshamn består sjukhuset av ett uttjänt trähus vid Saviniemenkatu 17 med tak av cementtegel, glesa fönster och bristfällig ventilation. Operationsal finns inte. Den investeringen har fått vänta tills man lyckats rekrytera en utbildad kirurg till Fredrikshamn. Beslutet att bygga operationssalen underlättas av att den nyanställda kirurgen medför en egen operationslampa att fästas i taket. Lampan avgör ändå inte valet av Claës till tjänsten. Formellt finns det flera kompetenta sökande. Den samlingspartistiska politikern, Claës vapenbroder från JR4, Mauno Porvari, som länge är ordförande för den samkommun som sköter hälsovården i regionen, uttrycker sig så här: "Vi valde Cedercreutz för att han hade energi. Den andra var på något sätt så tafatt." Prioriteringen kommer att visa sig oväntat klarsynt. Energi är precis vad Claës Cedercreutz har. När Claës Cedercreutz arbetsavtal är undertecknat byggs operationssalen inom några månader. Ritningarna baseras på skisser som Claës har gjort, och bygget övervakas av Claës. För att ritningarna ska bli formellt riktiga konsulterar Claës sin kusin, arkitekt Jonas Cedercreutz.

Rara Marta.

Rita och jag är mycket nöjda med händelsernas utveckling. Jag har fört mina ritningar för operationssal (vilka granskats av Jonas) till byggnadsingenjören och han sade att det nog säkert går igenom i sjukhusnämnden. Marmormosaikgolvet som detta golvmaterial heter. Mani levy väggar ett slags skivor som se ut som vitt kakel. Avlopp genom golvet. Vatten sug. Diskho och arbetsbord av rostfri plåt. Destilleringsmaskin o.s.v.

Jonas Cedercreutz åsikter är viktiga, han har färsk och modern kunskap om sjukhusarkitektur. Mellersta Finlands centralsjukhus, som

Rita och Claës var bägge aktiva tennisspelare när de kom till Fredrikshamn. Foto Henny Takolander.

har ritats av Jonas Cedercreutz har invigts i Jväsckylä föregående år.

En bräckoperation lördagen den 18 juni 1955 blir premiären för den nya operationssalen i Fredrikshamn. Någon vecka senare skriver Claës:

Har opererat tillsvidare 2 gallor, 2 strumor, 3 kejsarsnitt, 3 blindtarmar och en hel del mindre saker. Det går bra, steriliteten är utmärkt så snart börjar jag med större.

Is mellan tårna

”Operationssal” är en överdrift, säger kirurgen Juhani Jyränki, som inleder sin karriär som med.kand. hos Claës i slutet av 1950-talet.

”Utrymmet var knappt större än ett ordinärt kontorsrum, och jag skulle snarast kalla rummet en eländig liten skrubben.”

Temperaturen i den här ”skrubben” stiger sommartid långt över 30 grader när operationslampan, desinficeringsvattnet och de många människorna ångar värme och fukt. Kirurgen svettas ymnigt, och för att råda bot på det ber Claës den assisterande sköterskan bära in

stora kar med vatten och is, varefter operationsteamet ställer sig barfota i karen och fortsätter operationen. Hur allmänt det är att utföra operationer i vattenbad på 1960-talet är okänt. I Fredrikshamn är det ett fungerande sätt för Claës Cedercreutz att orka hålla koncentrationen och styra skalpellen rätt.

Att minimera vårdfel och misstag har alltså högsta prioritet. En ny sjuksköterska måste ha överläkarens tillstånd för att få börja sätta in kanyler för intravenös medicinering. Sjuksköterskorna har övat sig på den typen av åtgärder under utbildningen, men Claës vill försäkra sig om att han har full koll på personalens förmåga. Vappu Könönen är en av sjuksköterskorna i Fredrikshamn.

”Vi måste visa att vi behärskade konsten att sätta in en nål. När vi sex gånger under övervakning hade gjort det utan problem, kunde vi få tillstånd av doktor Cedercreutz att självständigt utföra åtgärden. Tillståndet kunde vara skriftligt eller muntligt, men det tillkännagavs tydligt ända till översköterskan, så att alla visste att från och med nu får också sjuksköterskan Könönen sätta en patient i dropp.”

Med sitt tidvis häftiga humör kunde Claës ändå ibland uttrycka sig så att man trodde att hans grundmurade tilltro till sjuksköterskorna var rubbat. Så var det inte, säger sjuksköterskan Kaija Suokas som har upplevt sådana situationer. ”För det mesta var han noga med att betona att sjuksköterskorna kan sin sak, men så kunde han plötsligt anse att det här jobbet ju kan skötas av vem som helst som han kallar in från gatan. De bästa på att söva ned patienter är städerskor och vaktmästare, kunde han slänga ur sig. Jag är en korsning av dem båda, svarade jag.”

Claës är en modern läkare, inte minst i synen på hygien och instrumenthantering. Den allmänna renligheten bland Fredrikshamnsborna är väl ungefär som annorstädes i landet, men på sjukhuset ska det vara rent, både i skåpen och i patienternas ljumskar. Smutsiga akutfall på polikliniken får bryska order ”marsch och tvätta er!” innan Claës tar itu med sår och blesstyrer. Resultatet är entydigt. Sår som infekteras och öppnar sig, ”klaffande” sår, och infektioner efter ingrepp är sällsynta i Fredrikshamn. Claës vet att han kan sin sak, redan under Vasaperioden har han med illa dold belåtenhet noterat att ”Inga av mina sår har klaffat. Jag har märkt att Slätis sår ofta klaffar”. Den låga infektionsbenägenheten är naturligtvis en viktig beståndsdel i det förtroende som Claës medicinska kompetens åtnjuter bland både medborgare och beslutsfattare i Fredrikshamn.

Finlandssvensk i finskbygd

Socialt dimper Claës direkt ned i eliten. I en småstad som Fredrikshamn är de ledande kretsarna små. Stadsläkaren ingår mer eller mindre automatiskt i informella diskussionsforum, Rotary, olika utskott och kommittéer, kortspelsgång och middagssällskap. Claës tonar ned sin adelsstatus när han rör sig i de nya miljöerna i Kymmene-dalen. Han behöver inte markera den, hans position är stark ändå. För Rita Cedercreutz är det annorlunda.

”Jag tror att adelstiteln med åren blir viktigare för Rita än för Claës” berättar Ritas väninna Margaretha Jaatinen, och hennes uppfattning finner stöd hos barnen Cedercreutz. Dottern Sue berättar:

”För Rita var det underbart att få titeln friherrinna. Det gjorde gott åt hennes självkänsla. Till och med damerna på Stockmanns tygavdelning, som kände henne, titulerade henne friherrinnan. Jag minns en försäljerska, som beundrade Ritas vackra kappa och turban i samma tyg och sa: Vilken vacker kappa, friherrinnan måste ha en skicklig sömmerska. I sällskap med folk i Fredrikshamn var Rita ändå oftare doktorinnan Cedercreutz – det kändes mer modernt än adelstiteln.”

När vardagen med tre små barn och en ständigt jourhavande kirurg utan fast anställning i början av 1950-talet tar musten ur Rita, när livet plötsligt slussar den modeintresserade och ambitiösa Rita till den finska provinsstaden Fredrikshamn, när kriget och flytten österut har stulit alla hennes framtidsdrömmar om en fortsatt modistkarriär med kontakter i Paris, då är det inte svårt att förstå att det i adelstiteln finns ett skimmer av det liv Rita hade hoppats på. Titeln, friherrinnan Cedercreutz, känns åtminstone som en tröst.

I 1975 års kyrkböcker noteras 57 svenskspråkiga medlemmar i Fredrikshamns församling, medräknat Veckelaxborna. Gränsen för att arrangera jul- och påskgudstjänster på svenska går vid 50 församlingsmedlemmar. Alltså finns det ännu på 1970-talet en kyrklig verksamhet på svenska i staden, fastän övrigt liv är finskt. De finlandssvenska familjernas efternamn vittnar om både anor och inflyttning: Här samsas Bruun, Aladin, Federley, Eriksson, Murman, Savenius, Ankar, Ansten, Hirvonen, Fagerholm, Stewen, Aalto, Voight, Kapuli, Niska, Cedercreutz och von Hertzen. På 1950-talet är familjerna något fler, men redan då har den finlandssvenska minoriteten blivit mindre. Nu är den finlandssvenska miljön i stort sett en klubb där Claës spelar skruv en kväll i veckan.

Finskvensk förbrödring på Societetshuset: Hans von Hertzen, Henrik Kahelin, Claes Cedercreutz och Markku Ylönen samlas, som många andra, varje tisdagskväll för att spela skruv. Ett baltiskt kortspel med många finesser.

Reportage i den svenska veckotidningen Hemmets Journal i mars 1978.

Svenska Sällskapsklubben i Fredrikshamn är en kvarleva från kadettskolan i Fredrikshamn, som verkade på 1800-talet och huvudsakligen utbildade unga adelsmän. Kadettskolan läggs ned 1903, men klubben lever vidare som en social knutpunkt för societeten, både stadens välbärgade borgerskap och ryska officerare. Apotekare Jarl Federley (1901–1976) är tongivande i klubben i Fredrikshamn sedan 1920-talet och han känner till allt och alla. Enligt Federley är Sällskapsklubben i Fredrikshamn en språkbastion.

Man behöver inte vara speciellt svensksinnad, men när klubben möts ska man prata svenska där. Om man säger att man kan svenska och sen kommer och pratar finska så kastar vi ut den.

Claës Cedercreutz relation till Federley är kluven. Dels tycker han att Federley är otrevlig mot sina grannar och snorkig i största allmänhet, dels är Federley hans första hyresvärd i staden och senare hyresvärd på sommarstället i Mäntlahti. Federleys apotek är dessutom en finlandssvensk bastion i det helfinska Fredrikshamn. Claës ringer som läkare in alla sina telefonrecept till Federley och inte till den finska konkurrenten.

Apotekare Jarl Federley berättar år 1972 för en etnologisk forskare från Tammerfors om sällskapslivet i Fredrikshamn:

Vi har det ganska gemytligt, men det är samma sak som förr. Vi har inget klubbiv, bara kortspel en gång i veckan. Vi använder

klubbrummet så lite så det är en skandal. Vi är bara 30 medlemmar, vi betalar ingen medlemsavgift för Socis tar ingen hyra av oss. Nu har vi tänkt införa en medlemsavgift så att vi kan vara en riktig klubb. Vi har tänkt ordna en riktig ost- och vinkväll, Valio får bjuda på ost och nån vinfirma får stå för vinet.”

Det här är alltså den kulturmiljö som Claës Cedercreutz dras in i år 1955. Det låter inte som den livfulla verksamhet som skulle locka Claës. Men i sin iver att främja det finlandssvenska ser Claës ingen orsak att överge sällskapsklubben, utan ordnar i stället klubbafnär för medlemmarna. Det gläder apotekare Federley.

Det var mycket trevligt. Cedercreutz hade bestämt att alla herrar hade mustascher, och redan bara det att alla herrar hade mustasch ledde till att det blev mycket trevlig stämning.

Claës hittar dessbättre på mer spirituellt program än mustascherna. Han skriver sketcher, kabaréer och skådespel, ser till att det byggs en bangolfbana och en slalombacke och engagerar sig i Rotary. Claës är redan i början av 1960-talet en ovärderlig resurs för Fredrikshamn.

Orisberg. Foto Johan Hagström.

Den lättfotade markisinnan från Amsterdam

Claës är en stor vän av practical jokes. Många av hans skämt följer ett på förhand skrivet manuskript. Claës njuter av omgivningens förbluffade reaktioner och det är uppenbart att ett lyckat skämt som byggts upp med dramaturgisk precision ger honom stor tillfredsställelse. Claës och Rita besöker gärna sina släktingar Björkenheims, som också tycker om att förverkliga practical jokes. Sommaren 1957 genomför Claës ett storslaget dramatiserat skämt på Björkenheims gård Orisberg. Dottern i huset Ruth Björkenheim, som i dag bor i Rom, är vid det aktuella tillfället drygt tio år gammal och har bekräftat nedanstående händelseförlopp.

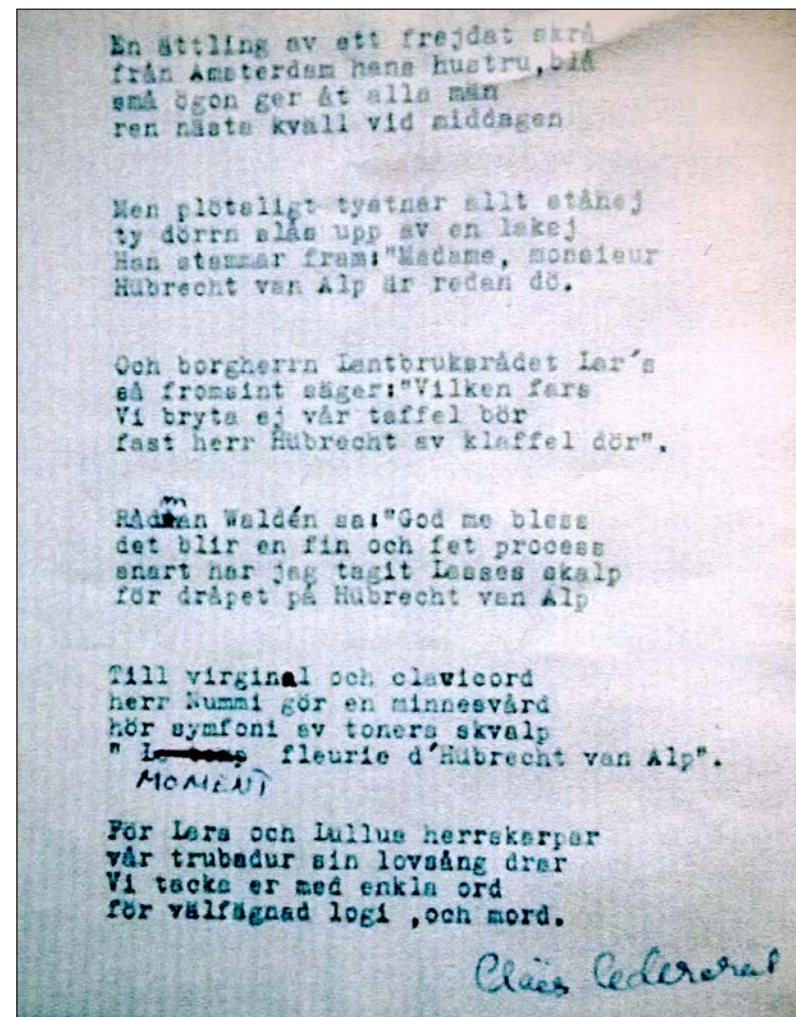
Två av gästerna är skämtets offer, äldre justitierådmannen och pianisten Kurt Walldén och dennes unge vän, kompositören Seppo Nummi. Alla andra på Orisberg är invigda i manuskriptet. Värden, Lars Björkenheim presenterar de övriga gästerna, som Walldén och Nummi inte känner från förut. Där finns stadsläkaren i Fredrikshamn Claës Cedercreutz, den charmanta och förföriska kvinnan med ett brokigt förflutet i Amsterdam, markisinnan d’Hübrecht van Alp (spelad av Rita Cedercreutz), som endast talar engelska och som nyligen har bott en längre tid i Kina, samt markis d’Hübrecht van Alp, som inte finns med vid bordet. Han har tyvärr fallit och slagit sig illa, och därför tillfälligt lagts att vila i gästrummet på tredje våningen.

När det är dags att gå till bords, meddelar värden Lars (fortfarande enligt Claës manuskript) att markis d'Hübrecht van Alp fortfarande behöver vila uppe i gästrummet, men Lars hoppas att han kan ansluta sig till sällskapet senare. Middagen börjar, och Rita gör sitt bästa för vara den lättfotade och beresta adelsdamen från Amsterdam. Dessvärre har Seppo Nummi, som är Ritas bordskavaljer, nyligen varit i Kina och ställer besvärliga frågor till markisinnan.

Husan träder nu in med bekymrad min och kallar värden till sig. Gästerna uppfattar husans budskap: Markis d'Hübrecht van Alp är illa där. Markisinnan förstår inte svenska, och värden bestämmer att hon tillsvidare inte ska oroas. "Vi ska inte låta det här förstöra middagen." Värden låter servera varmrätten. En stund senare gör husan en sista förskräckt entré och värden tvingas skicka upp dr Cedercreutz för att göra sig en uppfattning av läget. Claës återkommer snart och meddelar på svenska att markisen nu har avlidit. Fortfarande vill värden inte förstöra kvällen, utan föreslår att sällskapet njuter av middagen i stället samt utbringar en skål för markisinnan. Gästerna blir konfunderade och småningom väldigt illa till mods. Juristen Walldén påpekar att man inte kan fortsätta äta som om inget hade hänt när någon har dött i lokalen. Värden lugnar sin gäst med att Claës nog kan skriva en dödsattest, och Claës säger att han fixar det nästa morgon.

Dramatiken stegras när värdinnan Lullu vresigt säger till sin man "jag såg att du knuffade honom!" Lars Björkenheim avfärdar anklagelsen med "Jo, men jag trodde inte att han skulle falla och slå sig..." och byter samtalsämne. Gästerna bleknar. Claës insinuerar att rådmann Walldén säkert kan få ett ekonomiskt inbringande mål av detta. Seppo Nummi blir direkt illamående och Rita tvingas avslöja skämtet för honom, varefter Nummi omedelbart deltar i komplotten med liv och lust. Nu tar det eld i Walldén, som hotar ringa polisen omedelbart. Situationen upplöses när värden i sista stund hindrar nödsamtalet, avslöjar att det hela är ett skämt och presenterar markisinnan som Claës fru Rita. Lättnaden sprider sig och alla skrattar befriat utom Kurt Walldén, som i stället frågar:

"Men vem är det då som ligger död i övre våningen?"

Den inklustrade tackversen i Orisbergs gästbok i juli 1957 sammanfattar det dramatiska händelseförloppet under middagens practical joke.